

razení vývoje dalšího limitujícího faktoru území, tj. vody, reprezentovaného tehdy ještě víceméně přirozeným tokem Labe s postupně se odpojícími říčními rameny a přirozenými lužními porosty a mokřady při pravém břehu řeky.

Význam tohoto plánu dle nás spočívá v tom, že je jedním z dalších článků dokumentace postupné proměny krajiny vlivem chovu koní, původní krajiny lužního lesa v obhospodařovanou luční krajinu Polabí. Nejednalo se pouze o tlak pastvy koní na krajinu, ale též o soustředěný tlak ze strany chovatelů, tj. ze strany císařského dvora. Tyto změny posléze vyústily v proměnu z krajiny polopřírodní v krajinu komponovanou s pravidelným pravoúhlým uspořádáním luk oddělených kanály a cestami s alejemi počátkem 19. století a vytvoření přírodně krajinářského parku v Mošnici na konci 19. století. Tento plán umožňuje sledovat vývoj a vzájemné vztahy funkcí v krajině a využití krajiny v souladu s jejím potenciálem, při ponechání příbřežních partií řeky a jejích slepých ramen přírodě a přirozenému vývoji. Tak vznikl krajinářsky velmi cenný areál, kde se podařilo skloubit složky hospodaření, přírodu, kulturu a estetiku. Právě to je smyslem zachování funkční krajiny.

Příspěvek vznikl za podpory projektu Ministerstva kultury ČR Národní kulturní identity č. DG20PO20V012 „Krajina pro chov a výcvik kočárových ceremoniálních koní v Kladrubech nad Labem“.

RNDr. Ivana TRPÁKOVÁ, Ph.D.
Česká zemědělská univerzita, Fakulta životního prostředí
trpakova@fzp.czu.cz

RNDr. Pavel TRPÁK
trpak@seznam.cz

Zmizelá zámecká oranžerie v Kuníně

Oranžerie zámku v Kuníně v minulosti náležela patrně k nejvýznamnějším a nejvýstavnějším stavbám svého druhu na severní Moravě. Následující řádky by měly alespoň krátce objasnit okolnosti jejího vzniku a její následné historie.

Podoba zámecké zahrady a přilehlého areálu zámku v Kuníně je poprvé doložena na plánu datovaném do let 1812–1828, po výstavbě nového farního kostela v blízkosti zámku. Plán detailně přibližuje tehdejší podobu parku v dobách nejvýznamnější majitelky zámku hraběnky Marie Walburgy z Waldburg-Zeilu (1762–1828), doprovázeného ovocnou zahradou v jeho severní části. Rozdělení zahrady potvrzuje rovněž půvabný, leč stručný popis zámecké zahrady v Kuníně v dopise Roziny Gebauerové (1793–1845), začky zámecké školy hraběnky Walburgy, z roku 1806: „Zahrada je prostá a krásná a je rozdělena do dvou částí, na stromovou a anglickou zahradu, anglická je protkána několika písčovitými chodníky a podél šíře je opatřena alejí různých stromů. Na jednom prostranství stojí trojúhelník z jedlí, na dalším ovál z topolů. To je malý popis naší stromové a anglické zahrady. Vedle toho je zde také květná zahrada, ve které je také ještě mnoho krásných věcí a září květiny všech druhů.“

Hraběnka Marie Walburga z Waldburg-Zeilu, která na zámku v Kuníně vybudovala jeden z nejmodernějších filantropických ústavů¹ a učinila jej ohniskem vzdělávání na celé Moravě, nechala zahradu zámku projektovat jako osvěcenský sentimentální park,² ale také pedagogickou zahradu filantropů, inspirovanou podobně jako vzdělávací ústav myšlenkami zednářství a tajných iluminátů,³ doprovázenou školní ovocnou (stromovou) zahradou, jejíž existenci dokládá ještě indikační skica moravského zemského katastru z roku 1833.

K proměně zahrady v anglický krajinářský park došlo za hraběnčina dědice a adoptivního vnuka Bedřicha Emila Schindlera šlechtice z Kunewaldu (1809–1867) a jeho uměleckého zahradníka Vincence Trappla (1825–1883), kdy zámecký park doznal zásadních úprav a změn, z nichž ty hlavní přetrvaly až do dnešních dnů. V jejich rámci byla zrušena ovocná zahrada v severní části parku a na jejím místě byla vybudována stavba oranžerie a za ní pak užitková zahrada. Průhled od zámku k oranžerii se tak stal novým hlavním pohledem celé zahrady a ovlivnil tvarování dalších částí parku, např. za-

ložení malého rybníčku s umělým ostrůvkem, který se v parku nachází dodnes.

Nejstarší podobu oranžerie dnes dokládá obraz manželky nového majitele zámku Arnošky Pfundhellerové (1814–1905), získaný z Rakouska v roce 2015 pro zámek společně s rozsáhlou pozůstalostí rodiny Schindlerů z Kunewaldu (obr. 1). Na portrétu z roku 1837 je žena zobrazena jako nevěsta sedící v rohovém severním pokoji zámku, který dříve sloužil jako kabinet hraběnky, s výhledem na oranžerii a nově vzniklé prostranství mezi zámkem a zahradní novostavbou. S velkou mírou pravděpodobnosti se můžeme domnívat, že autorem oranžerie mohl být František Biela (1789–1871), vrchnostenský stavitel z Fulneku, který již předtím pro hraběnku Walburgu jako svou prvotinu navrhl v blízkosti zámku kostel Povýšení svatého Kříže a společně s fulneckým uměleckým zahradníkem Augustem Brassem se podílel na budování zámeckých zahrad v nedalekém Fulneku. Brasseho dceru Friedriku si v roce 1835 vzal za manželku další kunínský panský zahradník Jan Gold (1809–1880), který byl zároveň strýcem majitele panství Bedřicha Emila Schindlera. Plán malého skleníku pro zámeckou zahradu ve Fulneku od Františka Biely z roku 1835 je dodnes dochován ve fondech velkostatku Fulnek.

První fotografický záběr kunínské oranžerie pochází z roku 1889 (obr. 2), kdy zámek náležel novým majitelům, lantkrabatům z Fürstenberka, a během své návštěvy jej společně s dalšími záběry parku pořídil syn Bedřicha Emila Schindlera architekt Maxmilián Schindler z Kunewaldu (1854–1929). V roce 1891 byla oranžerie podle zpráv tisku upravena pro pěstování leknínů Viktorie královské. Stalo se tak patrně na popud nového zámeckého zahradníka Františka

■ Poznámky

1. Heikki Lempa, *Bildnug der Triebe: der deutsche Philantropismus (1768–1788)*, Turku 1993. K osobnosti hraběnky Marie Walburgy z Waldburg-Zeilu a jejímu filantropickému ústavu v Kuníně nejnověji Jaroslav Zezulčík, *Dětská léta Františka Palackého v Hodslavicích a Kunvaldu*, in: *Památník Františka Palackého v Hodslavicích*, Nový Jičín 2018, s. 57–91. – Ivo Cerman – Michal Konečný, *Tváře osvěcenství*, Kroměříž 2021, s. 234–237.
2. K sentimentálním parkům na Moravě nejlépe Jiří Kroupa, *Alchymie štěstí. Pozdní osvěcenství a moravská společnost*, Kroměříž 1986, s. 170–172.
3. Viz Michael Niedermeirer, *Nützlichkeit und Mysterien der Natur. Pädagogische Gärten der Philantropen*, in: *Der imanierte Garten*, Göttingen 2001, s. 155–198.

1

Glas- und Gärtnerhaus in Kunewald

Pfundsberg 1889

2

Obr. 1. Svatební obraz Arnošky Pfundbellerové s oranžerií v okně, 1837, detail. Zámek Kunín – Muzeum Novojičínka.

Obr. 2. Kunín, fotografie oranžerie, 1889. Zámek Kunín – Muzeum Novojičínka.

Zatloukala, kterému se již několik let předtím podařilo rostlinu úspěšně pěstovat ve sklenících kopřivnického továrníka Ignáce Šustaly, což bylo zaznamenáno v roce 1887 v časopise *Vesmír*.⁴ Semena rostliny velikosti fazolí byla do Kunína dovezena v roce 1891 z Erfurtu a majitel zámku lantkrabě Josef Bedřich z Fürstenberka (1860–1906) tehdy umožnil návštěvu svého parku a zhlédnutí květů rostliny široké veřejnosti.⁵

Archivní dokumenty přinášejí ojedinělé zprávy o oranžerii rovněž ve 20. století, kdy byli majiteli zámku brněnští velkopřemyslníci rytíři Bauevové. Inspekce parku, provedená 20. a 21. dubna 1929, zaznamenává, že zámecký skleník je v pořádku. Prohlédnuty byly také nové akvizice získané ze Schönbrunn. Tehdy bylo vytknuto, že mladé výhonky velkého počtu rostlin byly napadeny padlím, a aby byla obstarána rychlá náprava, mělo být vyžádáno dobrozdání od „Mein Sonntagsblatt“, tehdejšího týdeníku specializovaného na dům a zahradu.

Dramaticky se situace změnila o rok později. Na základě neúspěšného pokusu o prodej kunínského panství v souvislosti s pozemkovou reformou, která se dotkla hospodaření velkostatku, a 20 let trvajícího zápasu o svůj majetek se majitel velkostatku Victor rytíř Bauer (1876–1939) rozhodl omezit provoz zahrady. Ve služební instrukci pro zahradnictví z 28. října 1930 se o oranžerii doslova píše: „Práce ve skleníku budou omezeny na nejnútnejší a zahradník musí mít před očima, že neprovozujeme zámecké zahradnictví, ale obchodní zahradnictví. Kromě několika ozdobných rostlin pro několik záhonů v parku, květináčových rostlin k dekoraci zámecké haly a orchidejí ve skleníku, bude vše ostatní zařízení na prodej rostlin a květin jdoucích na trh. Všechny nadbytečné rostliny budou odprodány a musí se hledět pouze na peněžní výnos. Kvůli ušetření topného materiálu v zimě budou skleníkové rostliny rozestavěny v jednom domě.“

Následná devastace oranžerie a spolu s ní celého zámeckého areálu a zámku přichází po roce 1945. Zpráva Památkového úřadu v Brně z 19. dubna 1955 uvádí, že „v parku, jenž zámek obklopuje, bylo již dříve vykáčeno místo pro fotbalové hřiště. Půda je zde značně provlhlá, naprosto se místo pro hřiště nehodí. V podélné ose hřiště (asi dřívější prospekt!) stojí budova skleníku, jehož zasklení je rozbito. Jistě na tom má hlavní vinu fotbalová branka, stojící před ním. V místech, která ještě trochu chrání před deštěm, je „uskladněno“ umělé hnojivo

(naházené bez ladu a skladu, dus. vápno s jinými chemikáliemi na hromadě, papírové pytle jsou potrhány a rozmoklé). Instalace ústř. topení, jímž je skleník vybaven, chátří a je ničeno chemicky. Kromě tohoto nepořádku není ve skleníku nic (rostliny jsou pryč)“.

Stavba zdevastované oranžerie byla ze zámeckého parku definitivně odstraněna v průběhu 60. let minulého století. V místech bývalého průčelí zbořeného oranžerie dnes stojí nově postavená zeď, oddělující zámecký park od prostoru fotbalového hřiště, které se nachází v místech bývalé zásobní a užitkové zahrady za bývalou oranžerií. Její bližší podobu snad bude v budoucnu možné vizuálně zrekonstruovat na základě několika fotografií pořízených před odstraněním oranžerie, které jsou dnes uloženy v archivu Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě.

PhDr. Jaroslav ZEŽULČÍK
Zámek Kunín – Muzeum Novojičínska
jaroslav.zezulcik@muzeumnj.cz

■ Poznámky

4. Vesmír. Obrázkový časopis pro šíření věd přírodních, 1887, s. 275.

5. Wiener illustrierte Garten-Zeitung, 1892, s. 13–14.

Obnova Minaretu v Lednicko-valtickém areálu

Historický vývoj území a stavba Minaretu

Dominující stavba Minaretu se nachází v lednickém parku za velkým Zámeckým rybníkem, kde ukončuje hlavní pohledovou osu. Stavba je součástí zámeckého areálu, roku 1995 prohlášeného za národní kulturní památku, a toto území je zároveň součástí tzv. Lednicko-valtického areálu, který byl v roce 1996 uveden na Seznam světového dědictví UNESCO. V odborné literatuře se můžeme také setkat s označením Mešita, Turecká nebo Orientální věž.¹

Lednický park patří k největším zámeckým parkům na Moravě a jeho historie sahá již do druhé poloviny 16. století. Celé území parku prošlo složitým historickým vývojem, během něž zde byly vysazovány různé exotické dřeviny a díky přítomnosti řeky Dyje se tu budovaly umělé kanály. Do 19. století se park velmi proměnil na základě módních vlivů, které přicházely z nejrozličnějších částí Evropy, přičemž inspiračním

zdrojem pozdějších úprav lednického parku se staly především královské zahrady v Kew v Británii. Módní vlivy nejen měnily tvář parku, ale docházelo zde také k realizaci nejrůznějších staveb inspirovaných architektonickými styly ze všech koutů světa. Za zmínku stojí antické chrámy, obelisky, čínský pavilon či umělá skáliska s jeskyněmi. Patrně nejpozoruhodnější stavbou je právě orientální věž s mešitou nebo-li Minaret.

Stavba Minaretu byla zahájena v roce 1797 a dokončena roku 1804 podle projektu architekta Josefa Hardtmutha (1758–1816), který tehdy působil ve službách vládnoucího rodu Liechtensteinů. Josef Hardtmuth je autorem řady dalších staveb v Lednicko-valtickém areálu, z nichž lze zmínit například Janův hrad (1801), Belveder (1802), Nový dvůr (1809) či Rendez-vous (také nazývaný Dianin chrám, 1812). Tehdejší romantické úpravy areálu s realizací drobných staveb, které se začaly objevovat v důmyslně komponované krajině s rafinovaně upravenými průhledy, inicioval vládnoucí kníže Alois I. Josef z Liechtensteina (narozen 1759, vládl 1781–1805). Na jeho započaté dílo navázal po jeho smrti bratr Jan I. Josef (narozen 1760, vládl 1805–1836), který nechal mezi zámek a Minaretem vybudovat velký Zámecký rybník s řadou ostrůvků.²

Kolem Minaretu stávaly další doprovodné stavby, které později zanikly. Stavba původně nesloužila pouze jako vyhlídka, ale také k odpočinku šlechty při procházkách či projíždkách parkem. Později v 19. století při několika stavebních úpravách začala sloužit majitelům k ukládání suvenýrů přivezených z řady exotických cest po světě.

Stavba Minaretu byla velmi náročná. Nejprve bylo třeba upravit písčité a podmáčené podloží, protože stavba byla založena na stovkách zatlučených okutých pilotů. Na pilotech bylo položeno několik vrstev dřevěných roštů, překrytých kamennými deskami, na něž mohly teprve být založeny základy. Náročnost celé stavby si vyžádala na svou dobu obrovský rozpočet téměř milionu zlatých.³

Obnova Minaretu

Kompletní obnova Minaretu probíhala od 90. let 20. století až do závěru roku 2020 s řadou přestávek, které byly odvislé od způsobu financování z nejrůznějších programů Ministerstva kultury. Příčinou zahájení obnovy bylo statické poškození celé stavby. Nestabilita byla způsobena novou regulací Dyje, která měla za následek snížení hladiny podzemní vody v tom-

to území a tím i deformaci a rozpadání vysychajících dřevěných pilotů pod stavbou.

Během 90. let 20. století se prováděly nejrůznější průzkumy vedoucí k zahájení procesu statické stabilizace celé památky. Zároveň byla vyhotovena projektová dokumentace na kompletní obnovu celé památky, jejímž autorem byl ateliér Transat architekti pod vedením Ing. Petra Všečky ve spolupráci s Ing. arch. Karlem Menšíkem.⁴

Během přípravy projektové dokumentace a vyhodnocování získaných poznatků z průzkumů byla stanovena koncepce obnovy Minaretu. Východiskem této obnovy se stala poslední hodnotná úprava z poloviny 19. století s tím, že diskuse se vedly nad prezentací některých starších hodnotných uměleckořemeslných prvků či výmalb, které díky starším zásahům byly již odkryty. Jednalo se například o dekorativní výmalbu středové místnosti na západní straně nebo o cviky basrelífu na východní fasádě.

Statické zajištění spočívalo v injektážích základů stavby a vytvoření monolitické betonové desky v prostoru sklepa Minaretu; zároveň došlo ke stažení celé mešity s tubusem středové vyhlídkové věže, které proběhlo v letech 1999–2000. Jelikož táhla byla navržena v místě podlahy prvního patra mešity, bylo nutné transferovat mozaikové podlahy ze všech osmi místností. Před transferováním tvořily skladbu podlahy dvě vrstvy vápenné malty s drtí na syčkém podkladu. Spodní vrstva byla hrubá v síle 3–4 cm, vrchní vrstva

■ Poznámky

1. Pavel Zatloukal (ed.), *Lednicko-valtický areál*, Praha 2012.

2. Ibidem.

3. Zdeněk Novák, *The Minaret in Lednice na Moravě*, Brno 1992.

4. Petr Všečka, *Projektová dokumentace „Státní zámek Lednice – Minaret, obnova interiéru a exteriéru“ pro stavební povolení*, listopad 2007 (nová aktualizace původního projektu), NPÚ, GnŘ, archiv. – Zoja Matulíková, *Státní zámek Lednice – průzkum omítkových a barevných vrstev vnějšího pláště objektu Minaret. Průzkum barevných a omítkových vrstev interiéru schodiště a kopule Minaretu*, laboratorní průzkumy: Tatjana Bayerová – Karol Bayer, 2006, NPÚ, GnŘ, archiv. – Lubomír Konečný a spol., *SHP Lednice-Minaret (základová substrukce)*, SURPMO Brno, 1990, NPÚ, ÚOP Brno. – Z. Štefan, *Petrografická analýza*, Orlické muzeum v Chocni. – Dušan Šponer – Alois Hamrla – Bronislav Šlapanský – Lukáš Ravčuk, *Zpráva o provedení stavebně-technického průzkumu objektu Minaretu v areálu Lednického zámku*, vypracovaná firmou Stavební průzkumy, s. r. o., Šámalova 60a, Brno, prosinec 2007.